

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016, p. 359-372

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9828>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 27.07.2016

✓ Accepted/Kabul: 20.09.2016

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. İlkey ŞAHİN – Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

This article was checked by iThenticate.

ANŞA BACI'NIN TORUNU, KAHRAMAN BİR KADIN ATA: GÖNÜL BACI

*Ali SELÇUK**

ÖZET

Bu çalışma, bir Anşa Bacılı köyü olan Beydili köyünde bir kahraman ata olarak mitleştirilen Gönül Bacı örneğinde atalar kültürünü ele almayı kendisine konu edinmektedir. Anadolu Aleviliği içerisinde Anşa Bacılılar olarak bilinen ve Oğuz Türklerinin Beydili boyuna mensup olan topluluk, 19. yüzyılda Zile'nin Acısu köyünde yaşamış olan Anşa Bacı'ya nispetle bu adla anılmaktadır. Anşa Bacılılar, kendi ocak sistemlerini yapılandırmadan önce Hubyar ocağına bağlı "Sıraç Alevi topluluğu" içinde yer almaktaydı. İnanç ve kan akrabalığına dayalı, kapalı bir topluluk olarak karşımıza çıkan Anşa Bacılılar 19. yüzyılın ilk yarısında Sünnileştikleri gerekçesiyle Hubyar ocağına ve Hubyar Dedelerine tabiiyetlerine son vermiş, kendilerini bağımsız bir ocak ilan etmişlerdir. Sünnileştirilmeye tepki olarak kurulan bu yeni ocak Veli Baba-Anşa Bacı'ya nispetle "Kurdoğlu ocağı" veya "Anşa Bacılı ocağı" şeklinde adlandırılmıştır. Anşa Bacılı topluluğunun mensubu olan Beydili köyü değerler sisteminde atalar ve kahraman atalar kültürü önemli bir yere sahiptir. Her ailenin ölmüş üyesi atalar kültürüne konu olup onun için adak adanabilirken, kahraman atalar kültürü köylülerin ortak ata olarak kabul ettiği bir kadınla sembolleşmiştir. Bu kadın kahraman ata vasıtasıyla dip ataları olan Veli Baba-Anşa Bacıyla ünsiyet kurdukları görülmektedir. Bu makale, kahraman atalar kültürünün topluluğun kolektif bütünlüğü ve devamlılığıyla olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada yorumlanan veriler, Sivas-Hafik'in Beydili köyünde, Temmuz 2011 ve Eylül 2014 yılında nitel araştırma ile gerçekleştirilen bir saha araştırmasıyla toplanmıştır. Veriler, katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmelerle oluşturulmuştur. Oluşturulan veriler, temalar altında sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anşa Bacılılar, Beydili köyü, atalar kültürü, kahraman atalar kültürü

* Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, El-mek: aliselcuk@erciyes.edu.tr

ANŞA BACI'S GRANDCHILD AND A FEMALE HEROIC ANCESTOR: GÖNÜL BACI

ABSTRACT

This paper handles the ancestor cult within the framework of the example *Gönül Bacı* which has been mythicized as a heroic ancestor in the village Beydilli, connected with *Anşa Bacı*. The community which is known as *Anşa Bacıllar* within the Anatolian Alewite culture and is connected with the clan Beydili of Oghuz Turks is referred with this title in a way reminding *Anşa Bacı* having lived in the village Acısu of Zile in the 19th century. Prior to structuring their own ocak system, *Anşa Bacıllar* was accepted within the 'Sırac Alewite community' connected with the ocak Hubyar. Being observed as a closed community with belief and blood-based kinship, *Anşa Bacıllar* put an end to their affiliation with the ocak Hubyar and Hubyar dedes in the first half of 19th century because they lost their originality by getting Sunni, and proclaimed themselves as an independent ocak. This new ocak which was founded as a reaction against the getting Sunni has been referred '*Kurdoğlu ocacı*' or '*Anşa Bacılı ocacı*' as inspired from *Veli Baba-Anşa Bacı*. The cult of ancestors and heroic ancestors has a highly important place in the ethos of the village Beydili which is related with the community *Anşa Bacı*. While the deceased member of any family can be effected by the ancestor cult and be made a vow for him, the heroic ancestors cult has been symbolized with a woman accepted as a common ancestor by the villagers. It is determined that they make a familiarity via this female heroic ancestor with Veli Baba-Anşa Bacı which is the deep ancestors of them. This paper aims at revealing the relationship of the heroic ancestors cult with the collective integrity and continuity of the community in question. The assessed data in the study has been gathered during a field survey conducted with a qualitative research in the village Beydili in Hafik of Sivas between July 2011 and September 2014. The data was created with participatory observation and in-depth interviews. the created data was classified and evaluated under the various themes.

STRUCTURED ABSTRACT

The peasants of Beydili characterizing themselves as '*Anşa Bacılı*' or 'tribe' are connected with the group *Anşa Bacıllar* under the Anatolian Alewite community. The resource persons put emphasis on the fact that the title of the village is inspired by the tribe Beydili, thus they are called 'tribe' accordingly. The community which is known as *Anşa Bacıllar* within the Anatolian Alewite culture and is connected with the clan Beydili of Oghuz Turks is referred with this title in a way reminding *Anşa Bacı* having lived in the village Acısu of Zile in the 19th century. Prior to structuring their own ocak system, *Anşa Bacıllar* was accepted within the 'Sırac Alewite community' connected with the ocak Hubyar. *Anşa Bacıllar* put an end to their affiliation with the ocak Hubyar and Hubyar dedes in the first half of 19th century because they lost their originality by getting Sunni, and proclaimed themselves as an independent ocak.

Turkish Studies

This new ocak which was founded as a reaction against the sunnitation has been referred '*Kurdoğlu ocacı*' or '*Anşa Bacılı ocacı*' as inspired from *Veli Baba-Anşa Bacı*. Thus, Sırac Alewite community has been divided into two branches, one *Hubyarlılar* the other *Anşa Bacılılar*. Within the process beginning from *Veli Baba-Anşa Bacı* to the present, *Anşa Bacılılar* has structured an ocak system and tried to gain legitimacy to the mentioned ocak system. Being observed as a closed community with belief and blood-based kinship, *Anşa Bacılılar* today lead a settled life especially in the villages of Zile and Çekerek.

The members of the community make vows to the graves of their own ancestors. The place in which the community makes vows altogether is the lodge of *Gönül Bacı*. The lodge is highly important to the community of Beydili. What makes *Gönül Bacı* as a heroic ancestor is primarily her descending from *Anşa Bacı*. Besides this, her effort in course of her life in order to conserve the unity and solidarity of the community and to provide the continuity of the path (the belief system with *Anşa Bacı* in Alewite culture), and the holiness and charisma the community has attributed to her based on this effort can be considered as the other factors for *Gönül Bacı* in becoming a central figure. According to the community of Beydili, just before *Gönül Bacı* settled in the village, a long term famine and infertility occurred, the animals constantly died of the ailments, and the local people could not harvest well enough and suffered from the various diseases. Upon her settlement in the village, all the troubles mentioned above began to disappear, that's, a period of abundance and fertility was experienced, the number of animals increased, the peasants harvested much more than they did before and got rid of the health problems. The most characteristic feature of the heroic ancestors is such kinds of charismatic powers that provide them to be the savior and guardian of the community. The charismatic powers of them have been narrated for generations by being mythicized by the community members.

The people of Beydili believes that the village is owned by *Gönül Bacı* and they are protected against the evil by her and all the things occurred, whether good or bad, are from her. According to the community of Beydili, the most significant prayer is to make vows for *Gönül Bacı* and to prostrate to her tomb. The value of visiting *Gönül Bacı*'s tomb is defended with "We are all the children of *Anşa Bacı*, thereby of *Gönül Bacı*. Anything good is not expected from the one not visiting his ancestor". They think that the holy people are not dead but alive and they just move to anywhere we cannot perceive. Beyond the personal ones, some collective vows are made for *Gönül Bacı* by the people of Beydili. Generally prior to the *görgü cem* and once a year in the village, a vow is made to *Gönül Bacı* in case such disasters as disease, famine and any others not affect the village. For this ceremony, a sheep or goat is purchased by the whole village. Such sacrifices are called *birlik kurbanı* by the people of Beydili. At late afternoon on Thursday characterized by the villagers as the evening of Friday, they altogether go to the lodge of *Gönül Bacı*. In the aftermath of *niyaz* led by the *sofu* to *Gönül Bacı*, the vow is held by an elderly person, then the *sofu* consecrate it with *Takbirs*, and in the final its head is cut by the *kurbanı*. Then, *Lokma* is cooked and eaten. The beliefs and practices related with *Gönül Bacı* in the

Turkish Studies

community of Beydili are of heroic ancestor cult rather than the ancestors' cult, because any dead member of the family protects the alive members and the family makes vows to his grave according to the local beliefs and practices of the community. Tough to be dead in biological terms, *Gönül Bacı* believed to be alive and accepted as *er* or *evliya* protects the whole community of Beydili and also the village as a spatial unit. However, *Gönül Bacı* is a holy charismatic leader making those without child have a child, curing the patients, keeping the village distant from the famine, inducing rains, making the crops fertile, protecting the village and the villagers against the strangers, the ailments and the other troubles, and being sworn on. In this respect, the rituals for *Gönül Bacı* go beyond the limits of respect fed to any ordinary ancestor. While the community of Beydili makes vows and pay visits individually for their ancestors, *lokma* and vow for *Gönül Bacı* is made by the whole village. This situation shows us that *Gönül Bacı* is the common ancestor of the community. The practices conducted in honor of her are not but the rituals of worshipping heroic ancestors.

The ancestors' and the heroic ancestors' cult have a leading position in the ethos of the village Beydili connected to the community of *Anşa Bacılı*. A vow can be made to the dead member of any family within the limits of the ancestors' cult; the heroic ancestors' cult has been symbolized with a woman the villagers accept as a common ancestor. It is observed that they build a familiarity with *Veli Baba-Anşa Bacı*, their distant ancestors, via this female heroic ancestor. The absence of sex discrimination in the social life of Beydili makes the woman to be the center both at ancestors' and heroic ancestors' cult. The practices made by the families affiliated with the community for their ancestors and the rituals for *Gönül Bacı* reveal the presence of both ancestors' and heroic ancestors' worship. This situation points out the importance of ancestors' and heroic ancestors' cult within the ethos of the community

Keywords: *Anşa Bacılılar*, the village of Beydili, ancestors cult, heroic ancestors cult

Giriş

Atalar, geleneksel topluluklar için bu gün ve geçmişi birbirine bağlayan kutsal, karizmatik önderlerdir. Geçmişin taşıyıcısı ve geleceğin kurucusu olarak görülen ataları takdis ve tazim, bu toplulukların sosyal ve kültürel yaşamının hâkim desenidir. Bu nedenle, geleneksel topluluklar, sosyal yapı ve kültürel sistemlerinin dayanak noktasını oluşturan güçlü bir atalar kültürü karşımıza çıkmaktadırlar. Haviland'ın da belirttiği üzere, atalar kültürü, ruh inancıyla doğrudan ilişkilidir. Zira ruhlar, geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki sürekliliği sağlarlar (Haviland 2008: 652). Ölen kişiyi "ata" statüsüne yükselten, aile veya tüm topluluğu himayesi altına aldığı inancıdır (Tryjarski 2012: 394). Atalar kültürü veya atalara tapınma öylesine güçlüdür ki toplulukların ruhun ölümsüzlüğü inancının hâkim olduğu resmi dinlerinin içine sızarak varlığını devam ettirmektedir (Steadman vd 1996: 72). Nitekim Asya'da Müslüman ve diğer dinlere mensup Türklerde atalar kültürünün bütün canlılığını koruduğu (Sauma 2002: 323-342), İslamiyet'in etnik ve kültürel yorumları olan inanç ve uygulamaları açığa çıkardığı anlaşılmaktadır.

Genellikle kan bağına dayalı topluluklarda görülen atalar kültürü, her ne kadar yüce varlıklar ve tanrılara inançla yan yana bulunsa da tek başına bir inanç sistemi oluşturduğu görülmemektedir

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

(Emiroğlu 2009: 79). Diğer taraftan, yerli topluluklarda, dinler akrabalık ilişkileriyle sıkı sıkıya örülmüştür. Çünkü yerli topluluklarda akrabalık ilişkileri toplumsal ilişkilerle eşdeğerdir. Bu nedenle, kült veya tapınmaya konu olan atalar, özellikle yerli topluluklar için önem arz etmektedir. Zira atalar, yerli topluluklarda geleneğin kaynağı ve kültürün merkezidir. Bu tür topluluklarda sosyal davranış kuralları, ataların sözlerinden oluşmaktadır. Akrabalık temelli toplumlarda din ve atalar arasındaki bağlantı oldukça nettir. Zira dini ritüeller onların bağlı olduğu gelenek ve akrabalık bağlarını güçlendirmek için atalar üzerine odaklanmıştır. Bu dini ritüeller sayesinde birkaç nesil sonra, ölmüş gitmiş atalara kan bağıyla bağlı torunlarından daha çok sayıda suni nesiller/akrabalar (torunlar) ortaya çıkmaktadır. Böylelikle ölmüş ata, gerçek torunlarının atası durumunu aşarak topluluğun müşterek atası haline dönüşmektedir. Ölmüş atanın müşterek ata statüsüne ulaşmasında, keramet ve mucizelerine dair mitsel anlatılar oldukça etkilidir. Atalar hakkındaki bu tür anlatılar, geleneklerin kabulüne katkıda bulunur. Çünkü bir atanın otorite ve bilgeliğini hiç kimse sorgulayamaz (Steadman vd 1996: 73).

Ataerki sistemlerde, erkek nesepteki atalar kadın nesepteki atalardan çok daha geriye giderek hatırlanır. Ana soylu sistemde ise bu durum tam tersinedir. Böyle sistemlerde sosyal grup üyeliği, topluluğa adını veren belirli/özel bir atanın neslinden geldiğini gösterebilme kabiliyetine bağlıdır. Bu sistemlerde ataların neslinden gelen torunlar üzerinde manevi bir korumayı ve himayeyi yerine getirdiğine inanılır. Bu himayenin yanı sıra ataların bazen kendilerine saygısızlık yapıldığında, torunlarına hastalık göndererek cezalandırma aracılığıyla da kendilerini gösterdiklerine inanılır. Bu gibi durumlarda atalar kültüründe sık sık kurban ritüeli gibi yatıştırma yöntemlerine başvurulur (Bloch 2002: 66). Anlaşıldığı üzere atalar kültürünü konu olan atanın, topluluk üzerinde hem himaye hem de cezalandırma gibi çift taraflı bir işlevi bulunmaktadır.

Bilindiği gibi toplumların değerler sistemi, kozmoloji ve dünya görüşlerinin yanı sıra, ruh ve öbür dünya anlayışlarıyla da yakından ilgili olan atalar kültürü, ölmüş ataların yaşayanları bir şekilde etkilediği inancıyla bağlantılı dini pratikleri simgeleyen bir ifadedir (Bloch 2002: 66). Atalar kültürü temsil ettiği değerler sistemi ile ilgili güçlü bir geleneği geliştirmektedir. Aynı zamanda da bir hiyerarşi ve statü dağılımı ile belirli bir sosyal yapıyı oluşturmakta ve toplumsal kontrolü sağlamaktadır. Külte konu olan ve değerler sistemince kutsallaştırılan atalar, toplumsal hafızada tanrının kutsal otorite ve gücüne denk bir konumu işgal etmektedir (Hardacre 1987:263). Atalara izafe edilen kutsal konum, ataların kimi zaman tapınma kimi zamanda kutsal ve korkuyla karışık bir tazime konu olmalarını sağlamaktadır (Bloch 2002: 66). Kahramanlar kültürü ise ataların tapınma ya da tazimle karşılanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve yerel tanrıların oluşum sürecine kaynaklık etmektedir (Hardacre, 1987:264). Ayrıca, kültürel süreç içinde kimi zaman tanrıların konumu değişmekte, artık tapınılmayan eski tanrılar hayatlarını insan kahramanlar kılığında sürdürebilmektedir. Bazen de tarihsel şahsiyeti toplumsal hafızada silikleşen insan kahramanların tanrılara dönüştüğü görülmektedir (Gaster 1987:302).

Bu bağlamda kahramanlık, bazı toplumların sosyokültürel hayatında merkezî rol oynayan karizmatik şahsiyetlerin en önemli özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, sosyal hayatın temel otorite figürlerini kahramanlık belirlemekte, kahramanlık giderek kutsal bir karaktere bürünmektedir. Toplumların ebedileşmesine katkı sağlayan ve bu yönüyle kutsallaştırılan kahramanlar, sosyokültürel hayatın her alanında çok önemli rolleri üstlenmektedirler. Toplumsal yaşamı ebedileştirme faaliyetleri mitleştirilen ve böylece kutsallaşan kahramanlar, atalar kültürünün kutsallık kaynaklarından beslenmekte ve kahraman atalara dönüşmektedirler. Nihayetinde kahraman atalar, atalar kültürünün bileşeni olan tapınma ya da tazim davranışlarına konu olmakta, verimliliği arttırıp geliştirmeleri amacıyla kendileri için dinî ritüeller düzenlenmektedir (Gaster 1987:302). Kahraman atalar kültürü de nihayetinde atalar kültürünün kutsallıklarından beslenmektedir. Gumilöv, Türklerdeki atalar kültürünün kahraman atalar kültürüne tekâmül ettiğini belirtmektedir (Gumilöv

1999:124-125). Bu bağlamda Türk kültüründe merkezi bir değer olan ve bireylere karizmatik bir otorite ve güç kazandıran “kahramanlığın” kültleştiği ve atalar kültünün zamanla kahraman atalar kültüne dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bu dönüşüm, Türk kültüründe kahramanlığa yüklenen sembolik anlamla ilişkilidir. Nitekim kahramanların faaliyetlerinin kutsallaştırılması ve mitleştirilmesi sosyokültürel hafızanın kahraman ata fikrine yatkınlığını, kahramanlığın bir değer olarak kolektif kabule konu olduğunu göstermektedir. Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Manas vb. Türk destanlarında geçen kahramanların toplumlarına yön verdikleri, buna bağlı olarak da kutsallaştırıldıkları ve mitleştirildikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, kahraman atalar kültünün açığa çıkışında toplulukların kurtarıcı ve koruyucu karizmatik önderlere yönelik ilgisi belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda olmak üzere, Türkler, toplumsal yapı, politik kurum ve hatta gündelik hayatlarını, bu kültürel atıf çerçevesinin referanslarına uygun olarak kahramanların öncülüğünde şekillenmektedir. Toplumsal değerler sisteminin kahramanlara atfettiği kutsallık ise kültleşmeyi beraberinde getirmiştir (Selçuk 2010: 137-138).

Bu çalışma, bir Anşa Bacılı köyü olan Beydili köyünde bir kahraman ata olarak mitleştirilen Gönül Bacı örneğinde atalar kültünü ele almayı kendisine konu edinmektedir. Bu makale, kahraman atalar kültünün topluluğun kolektif bütünlüğü ve devamlılığıyla olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada yorumlanan veriler, Sivas-Hafik’in Beydili köyünde, Temmuz 2011 ve Eylül 2014 yılında nitel araştırma ile gerçekleştirilen bir saha araştırmasıyla toplanmıştır. Veriler, katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmelerle oluşturulmuştur. Oluşturulan veriler, temalar altında sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır.

Bir Anşa Bacılı Köyü: Beydili

Sivas’ın Hafik ilçesine bağlı olan Beydili köyü, Sivas’a 78, Hafik’e 33 km uzaklıktadır. Kendilerini “Anşa Bacılı” veya “aşiret” olarak tanımlayan köylüler, Anadolu Alevi topluluğunun Anşa Bacılılar grubuna mensuptur. Kaynak kişiler köyün adının Beydili aşiretinden geldiğini özellikle vurgulamakta, bu nedenle de kendilerine “aşiret” denildiğini ileri sürmektedirler (Rüstem Ş., Bektaş A.). Anadolu Aleviliği içerisinde Anşa Bacılılar olarak bilinen ve Oğuz Türklerinin Beydili boyuna mensup olan topluluk, 19. yüzyılda Zile’nin Acısu köyünde yaşamış olan Anşa Bacı’ya nispetle bu adla anılmaktadır. Anşa Bacılılar, kendi ocak sistemlerini yapılandırmadan önce Hubyar ocağına bağlı "Sıraç Alevi topluluğu" içinde yer almaktaydı. Anşa Bacılılar 19. yüzyılın ilk yarısında Sünnileştikleri gerekçesiyle Hubyar ocağına ve Hubyar Dedelerine tabiiyetlerine son vermiş, kendilerini bağımsız bir ocak ilan etmişlerdir. Sünnileştirilmeye tepki olarak kurulan bu yeni ocak Veli Baba-Anşa Bacı’ya nispetle "Kurdoğlu ocağı" veya "Anşa Bacılı ocağı" şeklinde adlandırılmıştır. Böylelikle "Sıraç Alevi topluluğu", Hubyarlılar ve Anşa Bacılılar olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Anşa Bacılılar, Veli Baba-Anşa Bacı’dan başlayarak günümüze değin gelen süreç içinde bir ocak sistemini yapılandırmış, sözü edilen ocak sistemine meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır.

İnanç ve kan akrabalığına dayalı, kapalı bir topluluk olarak karşımıza çıkan Anşa Bacılılar, günümüzde yoğun olarak Zile ve Çekerek’in köylerinde yerleşik hayat sürmektedir (Selçuk 2012: 17-35). Sivas Hafik’e bağlı Beydili, Çakmak ve Esenli köyleri; Yıldızeli’ne bağlı Topulyurdu, Yağlıdere köyleri Anşa Bacılı topluluğuna mensuptur. Beydili köylülerinin iletişim ve etkileşimlerinin en yoğun olduğu köyler, aynı inanç ve kan bağına dayalı olmaları nedeniyle Çakmak, Esenli, Topulyurdu ve Yağlıdere’dir. Beydili sakinlerinin Sünni köylerle olduğu gibi kendi topluluklarına mensup olmayan diğer Alevi köyleri ile olan etkileşimleri de son derece sınırlıdır. Topluluk dışı evliliğe rastlanmayan Beydili’de, köy dışından en çok evliliğin görüldüğü yerleşim birimleri Yağlıdere, Topulyurdu, Çakmak ve Esenli’dir. Beydililerin sosyoekonomik hayatlarını tarım ve hayvancılık şekillendirmekte, köyde ailelerin pek çoğu arıcılık yapmaktadır. Köylülerin dışarıya sattıkları tek ürün baldır. Arıcılığın yanı sıra büyük ve küçükbaş hayvancılık yapılmakta, bu

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

hayvanların ürünleri aileler arasında takas edilmektedir. 2012 yılı genel nüfus sayımına göre köyün nüfusu 271 kişidir (<http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=260028/> 03. 05. 2016). İlköğretim okulunun mevcut olduğu köyde okuryazarlık düzeyi oldukça düşüktür. Öğrenci yetersizliği nedeniyle son iki yıldır ilköğretim okulu kapatılmış, mevcut öğrencilerin Hafik'te yatılı olarak okumaları sağlanmıştır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren köyden İzmir ve İstanbul gibi büyük kentlere geçim sıkıntısı nedenleriyle göç olmuştur. Köyde genel olarak yaşlı nüfus çoğunluktadır.

Köyde iki katlı bir Cem evi mevcut olup birinci katı kurban kesimi ve lokma yenilen mekân, ikinci kat ise görgü ve cem ritüelinin icra edildiği mekân olarak düzenlenmiştir. Anşa Bacılılar için temel ritüellerden birisi olan görgü cemi burada yapılmaktadır. Aynı zamanda görgü ceminden Hızır orucu sonrasına kadar her akşam yapılan cemler, hasat öncesi ve kurban bayramında yapılan birlik cemleri cem evinde yapılmaktadır. Beydili köylülerinin görgü cemini Zile'de yaşayan Yusuf Kurt Baba yapmaktadır. Köyde bir sofı ve bir âşik bulunmaktadır.

Ailenin koruyucusu: Atalar

Beydili köyünde atalar kültü ile inanç ve ritüelleri doğumdan ölüme uzanan bir döngü içinde kesintisiz olarak uygulanmaktadır. Yeni doğan çocuğu genellikle aile büyüklerinin adı verilmekte ve "aynı onun donunda gelmiş" denilmektedir. Bu anlayışın temelinde ise Beydililerin cenaze töreninde ölen/göçen kişi için "Allah aynı ana rahminden gelmesini nasip etsin; Allah aynı ocaktan getirsin" tarzındaki bir dua yatmaktadır. Yaşlılara, ana-babaya saygıyı onların gündelik yaşamlarında gözlemlemek mümkündür. Köyde yaşlı birisine yapılan saygısızlığın müeyyidesi çok ağırdır. Bu tür davranışlarda bulunanlara sofı tarafından adak, lokma ve cem ritüellerine katılmama cezası uygulanır (Bektaş A., Rüstem Ş.). Ana babaya verilen bu önem ve tazim, aile ocağının kutsallığından kaynaklanmaktadır. Zira düğün başlamadan önce gelin, öncelikle lokma yapar, ailesinden ölenlerin mezarlarını ziyaret eder, mezarlarına niyaz eder ve lokmasını onların üstüne koyar (Gülizar Y.). Bu durum esasında ata ruhlarından bir tür izin istemedir ve ata ruhunun bir şekilde yaşayanlarla irtibatının devam ettiğini gösterir. Aynı zamanda düğün töreninde gelin atasının evinden ayrılmadan önce ocağa, evin orta direğine ve eşiğe niyaz ederek evden çıkmak zorundadır: "Bizim inanışımıza göre ocak, anayı orta direk babayı temsil eder" (Hüseyin F.). Kendi ata evini niyaz ederek ayrılan gelin, kocasının ana babasının evine de niyaz ederek girer. Kaynatasının evinin eşiğine niyaz ederek içeri giren gelin, sırasıyla ocağa ve orta direğe niyaz eder (İlyas G.). Böylelikle gelin için burası ikinci ata ocağı olmuştur. Beydili köyünde "gelinlik etme" bir hafta sürer. Bu bir hafta süresince gelin kayınbaba ve kaynanasının ayağını yıkar ve kocasıyla birlikte onların ayaklarına niyaz ederler. Sabahleyin gelin ve kocası ana babalarının el ve ayaklarına niyaz ederler (Deniz A.).

Beydili köyünde atalar kültürünü asıl somutlaştıran ise, Bloch'un da belirttiği gibi (Bloch 2002: 66), kurban ritüelidir. Topluluk üyeleri özellikle kurban ve Hıdrellez bayramı sabahı ata mezarlarına kurban keserler. "Bizim köyde bayramlarda Sünniler gibi her evde ayrı kurban kesilmez. Biz kurbanımızı ölenlerimizin üstüne keseriz. Genellikle Cebrail kesilir, adamın durumu yerindeyse dört ayaklı keser. Götürür üstüne kan akıtırız, evde keseriz. Etini o gün akşam cem evinde birlik kurbanıyla birlikte lokma yapar topluca yeriz" (Şahsenem Y.). Özellikle İzmir ve İstanbul'da yaşayan topluluk üyeleri yaz mevsiminde köye geldiklerinde öncelikle büyüklerinin mezarını ziyaret eder, üstüne kurban keserler. "Yirmi yıldır İstanbul'da tersane çalışıyorum, her yaz on beş günlüğüne köye gelirim. Eşyalarımızı eve yerleştirir hemen bir Cebrail alır, babamın üstüne keserim" (Hasan B.). Ata mezarlarını ziyaretin bir nedeni de adaktır. Köyde hemen hemen herkesin kendi ölenleri üzerine adak adadıkları gözlemlenmiştir. "Küçük kızım uzun süre hasta yattı, gitmedik doktor bırakmadık. Çocuk bir türlü iyileşmedi. En sonunda ev sahibim anasının üstüne "eğer kızımız iyileşirse dört ayaklı getireceğiz diye" adakta bulundu. Birkaç gün sonra bizim kız sapa sağlam ayağa kalktı. Neyse bir dört ayaklı aldık, kaynanamın üstüne kestik" (Rüstem Ş.). "Oğlum üniversiteyi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

bitirdi, uzun süre iş bulamadı. Kocam dedi ki, oğlan devlet kapısında bir işe girerse babamın üstüne dört ayaklı keselim. Oğlum üç ay sonra memurluk imtihanını kazandı ve tayini çıktı. Bizde bir davar aldık, kaynatamın üstüne kestik, cem evinde bütün köylü yedik” (Elif A.).

Atalar kültü-kurban ilişkisinin görüldüğü bir diğer örnek, rüyada ölen aile bireylerinin görülmesidir. “Rüyamızda soyağımızdan birini görürsek hemen gördüğümüz kişinin üstüne lokma götürürüz. Yoksa Allah göstermesin lokma götürmezsen, yanına çağırır” (Deste B.). Beydililerin ölü yemekleri de atalar kültüne konu olmaktadır. Sauma’nın da ifade ettiği gibi Türklerdeki ölü aşı geleneği doğrudan ata ruhlarını memnun etme, onlarla irtibatın kesilmediğini göstermeye yöneliktir (Sauma 2002: 324-325). Beydili topluluğunda ölenlerin canı yani ruhu için birinci gün kazma kürek ekmeği, kırkinci gün ise kırk ekmeği verilmektedir. Kazma kürek ekmeği için genellikle Cebail kesilir, o akşam köydeki herkes cenaze evine gelir; yemek topluca yenir. “Kırk ekmeği için keçi veya koyun kesilir, cenaze sahibi sofı tarafından sorgulandıktan sonra lokma olarak sadece görgüden geçenler tarafından topluca yenir. Yemek sonrasında “Allah aynı ocaktan gelmeyi nasip etsin, canına deşsin” deriz” (İlyas G.).

Beydili topluluğunda atalar kültüyle ilgili önemli bir hususta, atalar kültüne konu olan kişinin cinsiyetinin önemli olmamasıdır. Topluluğun anlayışına göre “ata” hem kadın hem erkek olabilir ve kadın “ata” olarak kültün merkezinde yer alabilir. Bu durum topluluğun toplumsal yaşamıyla doğrudan ilişkilidir. Zira Beydililerin toplumsal yaşamlarında kadın erkek ayırımı yapılmamakta, kadın “kırılı” sayılmamakta, kurban kesebilmektedir. Nitekim topluluğun en önemli geçiş ritüeli olan görgü cemini, vefat ettiği birkaç yıl öncesine kadar Nurdane ana adında bir bacı yürütmüştür.

Beydili Topluluğunun Koruyucusu Bir Kadın Ata: Gönül Bacı

Beydili köyünün her yeri kutsallıkla doludur. Gönül Bacı tekkesi, Ulu çördük, secde çamı, gelin kayası, Hüseyin babanın yeri, karınca evliyası, tahtalı evliyası köylüler tarafından kutsal kabul edilen mekânlardır. Bu kutsal mekânların içinde karizması en yüksek olan ise Gönül Bacı tekkesidir. Gönül Bacı tekkesi dışındaki ziyaret yerlerine özel bir amaçla gidilmeyip, sadece onların yanından geçerken niyaz edilir. Ancak Gönül Bacı tekkesinin Beydili topluluğunda yeri ve önemi çok büyüktür. Gönül Bacı tekkesi, köyün hemen bitişiğinde köyün tamamına hâkim bir tepenin zirvesindedir. Tekkenin iki kapısı bulunmakta, birinci girişte Gönül Bacı, Apıl Baba ve Fidan Bacının mezarları yer almakta; ikinci girişte ise lokma hazırlanan oda bulunmaktadır. Bu iki giriş kapısının arasında mermer bir levhada “Gönül Bacı, Apıl Ağa, Fidan Bacı: Veli Baba torunları” yazılıdır. Tekkede mezarların bulunduğu bölümün duvarında Ali ve on iki imamın yer aldığı bir resim ve Atatürk resmi asılıdır. Ayrıca bölümün orta direğine boncuklardan yaklaşık bir metre genişliğinde büyük bir Gönül Bacı yazılmıştır. Girişin solundaki mezar Apıl Babanın, ortadaki mezar Gönül Bacının, sağdaki mezar ise Fidan Bacınındır. Üç mezarın üstü de köylülerin evliya rengi adını verdikleri yeşil renk örtüyle örtülmüştür. Beydili topluluğuna göre tekkede yatan üç kutsal şahsiyetten Gönül Bacı ve Apıl Baba, Veli Baba-Anşa Bacının torunudur. Fidan Bacı ise Beydili köyündendir. Fidan Bacının tekkede yer alma nedeni, vasiyeti gereğidir. Yani göçtükten sonra kendisinin Gönül Bacının yanına defnedilmesini vasiyet etmiştir. Fidan Bacının Veli Baba-Anşa Bacı ile ünsiyeti, onların kızının soyağından olmasıdır. Veli Baba-Anşa Bacının kızı Zile-Üçkaya köyünden İbrahim adlı bir taliple evlenmiştir. Veli Baba-Anşa Bacının Üçkaya’daki kız tarafı torunlarının günümüzdeki soyadları Kurtbay’dır. Fidan Bacının kendisi Veli Baba-Anşa Bacı sülalesinden olmayıp, kocası onların Üçkaya köyündeki kız tarafından torunudur. Fidan Bacı hayatının sonuna kadar Üçkaya’da yaşamış, vasiyeti üzerine Gönül Bacının yanına defnedilmiştir. Topluluğun Fidan Bacı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı, kocasının adını bilmedikleri anlaşılmaktadır. Apıl Baba, Gönül Bacının kardeşidir; her ikisi de Hasan Babanın birinci ev sahibi Elif Bacıdan çocuklarıdır. Apıl Baba hayatı boyunca Zile-Acısü köyünde yaşamıştır. Ancak hayatının sonuna doğru ağır bir hastalık geçirmiş, oğlu Sivas’a hastaneye götürmüştür. Bu arada

Beydili köyünden bir talipte bir yakını Sivas'a hastaneye götürmüş, Apıl Babanın oğluyla karşılaşmıştır. Doktor Apıl babanın oğluna, artık babasının tedavi olmasının güç olduğunu, hastalığının çok ilerlediğini, dolayısıyla evine götürmelerinin daha uygun olduğunu söylemiş; bunun üzerine Apıl Babayı hastaneden çıkarmışlar. Acısu köyünün Sivas'a çok uzak mesafede olduğu, Acısu'ya ulaşmadan Apıl Babanın göçme olasılığının yüksek olması nedeniyle Beydilili talibin öncülüğünde Apıl Baba Beydili köyüne getirilmiştir. Beydili'ye getirildikten bir gün sonra Apıl Baba göçmüş, günümüzdeki tekkedeki yerine defnedilmiştir. Dolayısıyla Apıl Babayı Beydili topluluğu göçmeden önce tanımamışlar, onun hizmetinden yararlanmamışlardır (Bektaş A., Yeter S., Gülistan B., Süleyman F., İlyas G.). Gönül Bacı, tekkede yatanların içinde en kutsal kabul edilenidir. Gönül Bacı, Anşa Bacılı topluluğuna mensup bir köy olan Topulyurdu'dan Balıcan adında bir taliple evlenmiş ve Beydili köyüne yerleşmiş. Balıcan, evli oldukları sürede Gönül Bacıya sürekli eziyet etmiş; bu eziyetler sonunda Gönül Bacı ve Balıcan ayrı yaşamaya başlamışlar, Balıcan Topulyurdu köyüne geri dönmüş. Beydili topluluğu Balıcan'ın "hala çilesinin dolmadığına, daha çok börtü böcek donunda gelip gideceğine" inanmaktadır. Gönül Bacı göçünceye kadar Beydili köyünde yaşamış, topluluğun görgü ve cem hizmetlerini yürütmüştür. Aynı zamanda Beydili'nin yanı sıra Anşa Bacılı topluluğuna bağlı Çakmak, Esenli, Topulyurdu, Yağlıdere köylerini göçünceye kadar görmüştür (Abdullah A., Davut A., Fatma Ş., Elif S., İlyas K., Bektaş A.). Ocak soylu iki kardeşten Gönül Bacı kutsal karizmatik lider olarak ön plana çıkarken Apıl Baba sadece ziyaret anında mezarına niyaz edilen sıradan bir topluluk üyesi statüsünde kalmıştır. Bu durum, topluluk üyelerine göre yola hizmet ve topluluk tarafından tanınma ile ilgilidir. Onlara göre Gönül Bacı yola hizmet vermiş, Beydili ve çevre aşiret köylerinin görgüsünü göçünceye kadar yapmış; ancak Apıl Baba Beydili ve çevre aşiret köylerinde yol ile ilgili hizmetleri yürütmemiştir (Hasan K., Mahir B., İlyas G.). Dolayısıyla Apıl Baba Beydili ve yöresinde "Babalık" hizmeti vermediği için her ne kadar ocak soylu olsa da Gönül Bacının karizmasına ulaşamamıştır. Beydili topluluğuna göre Gönül Bacıyı kutsal karizmatik lider haline getiren başka unsurlarda bulunmaktadır. Topluluk üyelerine göre bu unsurların en önemlisi, Hasan Baba göçmeden önce Beydililere "artık ben gidiyorum, benden sonra kızım Gönül'den medet umun" demesidir (Bektaş A., İlyas G.). Anlaşılacağı üzere Gönül Bacıyı bir kahraman ata haline getiren, öncelikle Anşa Bacı'nın soyundan gelmesidir. Buna ilaveten, yaşamı boyunca topluluğun birlik ve beraberliğini, *yolun* devamını sağlamak için sarf ettiği gayret ve bu gayretten hareketle topluluğun kendisine atfettiği kutsiyet ve karizmadır. Dolayısıyla, *yol'a* ve topluluğa hizmet, Anşa Bacı'nın torunu Gönül Bacı'yı topluluğun varlığının kendisine bağlandığı, topluluk mensuplarını her türlü bela ve felaketten koruyan ve kurtaran kutsal bir kahraman ata haline getirmiştir.

Gönül Bacıyı atalarıyla birleştirecek biçimde, Beydili köyünde, Anşa Bacılı topluluğunda kutsal karizmatik liderler olarak mitleşen Veli Baba, Anşa Bacı ve Hasan Babanın hayat hikâyeleri bütün canlılığıyla varlığını devam ettirmektedir. Veli Babanın Hubyar dedeleri tarafından şikâyet edilerek Tokat'ta yargılanması; Anşa Bacı'nın yine Hubyar dedeleri tarafından halkı kandırdığı gerekçesiyle Osmanlı yöneticilerine şikâyet edilerek Şam'a sürgüne gönderilmesi ve oradan büyük herif olarak dönmesi; Hasan Babanın sırrullah olarak bilinmesi ve kendi göçme tarihini bilmesi gibi mitler, araştırma sürecinde köylüler tarafından sürekli anlatılmıştır. Bu mitler, Beydililere kendi koruyucu kutsal ataları bu dip atalarına bağlama ve mitleştirme imkânını vermiştir. Nitekim Beydililere göre Veli Baba-Anşa Bacı dip atalarıdır. Yılda bir defa bütün köylü Veli Baba-Anşa Bacı ve Hasan Babanın üstüne adak adar. Veli Baba-Anşa Bacı için adanan adak kurbanının yönü Acısu'daki tekkeye, Hasan baba için adanan adak kurbanının yönü Karşıpınar'daki tekkeye çevrilerek kesilir. Lokma yenildikten sonra aynı yıl içerisinde köylüler topluca Acısu'daki Veli Baba-Anşa Bacı tekkesini ve Karşıpınar'daki Hasan Baba tekkesini ziyaret ederler. Genellikle bu ziyaretlerde yine adak götürülür ve lokması tekkelerin yanında topluca yenir. Topluluk üyeleri, Gönül Bacı köylerine gelmeden önce Karşıpınar'daki Hasan Babayı ziyaret ettiklerini, o göçtükten sonra Gönül Bacıyı "Hak" olarak gördüklerini belirtirler (Bektaş A., Şehriban A., Rüstem Ş.). Radcliffe-Brown'un da

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

belirttiği gibi kan akrabalığı veya soya dayalı toplumda toplumsal yapıya süreklilik kazandıran olgu, soyun kendi içindeki dayanışma ve istikrarıdır. Bu tür topluluklardaki birey için ilk sıradaki görev ölmüş, yaşayan ve doğacak soydaşlarına karşıdır (Radcliffe-Brown 1968: 313). Dolayısıyla Beydili topluluğunun dip atalarına hala adak adayıp ziyaret etmeleri, kahraman atalar kültürünün ve bu kültürün şekillendirdiği kan akrabalığının hâkimiyetinin bir göstergesidir. Gönül Bacı ise kahraman atalar zincirinin ve bu zincire referansla teşekkür etmiş inanç ve kan akrabalığına dayalı bir topluluk yapısının yaratıcı kutsal sembolüdür. Gönül Bacı, Beydili topluluğu ile dip ataları olarak kabul ettikleri Veli Baba-Anşa Bacı arasında bir aracı görevi görmektedir. Aynı zamanda bu aracı işleviyle Gönül Bacı, Beydili köyünde temel ata ruh haline gelmekte ve kutsalın tezahürünü sağlamaktadır.

Topluluğun inancına göre “Er kişi”, “Hak donuna” girmiş yani Ali donunda baş göstermiş kutsal karizmatik liderlerdir. Beydili topluluğu Gönül Bacının evliya, er kişi olduğuna ve Anşa Bacı donunda geldiğine inanırlar. Topluluğun bu inancı, toplumsal yaşamlarındaki pratiklerin çoğunda kendisini göstermektedir. Topluluğun, “Hak ben-i âdemdedir” inancına göre er ve evliya statüsündeki kişiler, ‘Hak’ tır, yani Ali donunda gelmiş kahraman atalardır. Yolun kurucuları olarak kabul edilen Veli Baba ve Anşa Bacı, Ali donunda gelmiş, onlar göçtükten sonra da ‘Hak’ Hasan Baba’da zuhur etmiştir. Beydili topluluğuna göre Hasan Baba’dan sonra ise ‘Hak’ Gönül Bacıda zuhur etmiştir. Bu durumda “Hak” Ali’dir, yolun kurucusu Anşa Bacı Ali donunda gelmiştir; Gönül Bacı’nın ise Anşa Bacı donunda geldiğine inanılır. Dolayısıyla esasında Anşa Bacı donunda gelen Gönül Bacı, Ali’yi sembolize etmektedir. Anşa Bacılı topluluğu inanç sisteminde önemli bir yere sahip olan Ali, bin bir donda baş gösterir. Anşa Bacılarına göre ocak soylulardan yola hizmet edenlerde dahil bütün er ve evliyalar, ‘Hak’ tır (Bektaş A., Rüstem Ş., Hasan K., Beşir K.). Beydili topluluğuna göre, Gönül Bacı köye gelip yerleşmeden önce Beydili köyünde uzun süre kıtlık ve bereketsizlik baş göstermiştir, ekinlerinden ürün alamamışlar, hayvanları sürekli hastalıklardan telef olmuş, insanlar hastalıktan başını alamamış. Onun köye yerleşmesiyle Beydili köyüne bolluk, bereket gelmiş; hayvanları çoğalmış, ekinlerinden her zamankinden daha fazla ürün almaya başlamışlar, insanlar hastalıklardan kurtulmuş (Fidan A., Ahmet F., Adele K., Hüseyin G.). Kahraman ataların en önemli özelliği de zaten, topluluğun kurtarıcısı ve koruyucusu olmalarını sağlayan bu karizmatik güçleridir. Bu karizmatik güçleri ise topluluk mensuplarınca mitleştirilerek kuşaklar boyunca aktarılmaktadır.

Gönül Bacının Beydili köyüne bolluk, bereket, sağlık getirmesiyle ilgili inanışların aynısı Zile ve Çekerek’in Anşa Bacılı topluluğuna mensup köylerinde Anşa Bacı için anlatılmıştır. Bu durum Gönül Bacının Anşa Bacı donunda geldiği inancıyla örtüşmektedir. Beydililer Gönül Bacının köyün sahibi olduğuna, kendilerini her türlü kötülüklerden koruduğuna, hayırda gelse şerde gelse ondan bildiklerine inanır. “Burada huzur içinde yaşıyorsak kurban olduğum Gönül Bacı sayesinde. O bize yağmur verir, kar verir, çocuğu olmayana çocuk verir, bizi kazadan beladan korur” (Satı G.). “Kurban olduğum Gönül Bacı bizim köye gelmeden önce komşu yezit köyler sürekli bizim köylülerin malını davarını çalar, bizimkileri döverlermiş. Gönül Bacı köye geldikten sonra bizimkilere huzur geldi, kimse malımızı çalıp insanımıza zarar veremedi” (Şehriban B.).

Gönül Bacı yaşamı sürecince sürekli keramet göstermiştir. “Seksen iki yaşındayım, Gönül Bacıyı iyi hatırlıyorum. O zamanlar hastane doktor bilmezdik. Bizim büyük oğlan ağır hasta, ne yapacağımızı bilmiyoruz. Neyse ev sahibim Gönül Bacıya gidelim dedi. Çocuğu aldık kurban olduğum Gönül Bacının huzuruna el pençe divan durduk. Eğer iyileştirirsen dört ayaklı adağımız var dedik. Bize saçının bir telini bir tas suya koydu, bizim çocuğa içirdi; derdiniz tasanız bu kadar olsun, götürün oğlanı dedi. Ertesi gün sabah bizim oğlan sapasağlam ayakta. Bir hafta sonra adağımızı Gönül Bacıya götürdük” (İbrahim Y.). “Babam anlatır, ben sara hastasıymışım küçükken. Gönül Bacıya götürmüşler, adağımız var çocuğumuzu iyileştirirsen anam demişler. Gönül Bacı bir şeyler okumuş üflemiş, hastalıktan kurtulmuşum” (Fadime B.). “Gönül Bacı göçtüğünde 8-10 yaşındaydım,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/15 Summer 2016

çok iyi hatırlıyorum ekin zamanı herkes bir avuç tohum alır Gönül Bacıya götürürdü. Gönül Bacı o tohumlara nefesinden verir, adamlarda Gönül Bacının okuduğu bir avuç tohumu bir çuval tohumu karıştırırlar ve tarlalarına öyle ekerlerdi. Yazın ekinin sapı başakları taşıyamazdı, öyle bereketli olurdu” (Abdullah E.). Topluluğa göre Gönül Bacı gelecekte olacak olayları bilen birisiydi. Onlara göre Gönül Bacının gelecekle ilgili söylediği her şey şu ana kadar gerçekleşmiştir. Gönül Bacıyla ilgili diğer önemli bir husus ise üstüne yemin edilmesidir. Beydili topluluğunda sadece Gönül Bacı üzerine yemin edildiği görülmektedir. Topluluk üyelerinden birisinin karşısındakine söz verirken, “Gönül Bacının üstüne yemin ederim ki” veya “sözüm söz, sözümü yerine getirmezsem Gönül Bacı beni çarpsın” ifadesini kullandığını gözlenmiştir. Eğer iki kişi arasında hayati önem taşıyan anlaşmazlığa dayalı bir yemin etme söz konusu ise (örneğin geçmişten kalan borç vs), Gönül Bacının tekkesinin etrafı “Gönül Bacı beni çarpsın ki...” diyerek 7 kere tavaf edilir (Süleyman F.). Köyde Gönül Bacının dışında Veli Baba ve Anşa Bacı üzerine de yemin edilmektedir. “Bizim için Veli Baba, Anşa Bacı, Gönül Bacı hepsi de aynıdır. Onların aralarında hiç fark yoktur. Bizimkiler üçü üzerine de yemin ederler” (İlyas K.). Araştırma sürecinde görüştüğümüz kaynak kişilerimizden bir kişi günlük yaşamdan bir olay anlatırken inandırıcı olması amacıyla “Anşa Bacı canımı alsın ki, hayatım boyunca hiç yalan söylemedim” demiştir. Ayrıca araştırma sahamızdan ayrılırken köylüler, “hocam Gönül anamız yoldaşın olsun, Gönül anamız seni korusun” temennisinde bulunmuşlardır.

Kahraman Bir Ata Olarak Gönül Bacı İçin Düzenlenen Ritüeller

Beydili topluluğuna göre en önemli ibadet Gönül Bacıya adak adayıp, tekkesine yüz sürmektir. Gönül Bacı tekkesini ziyaretin önemini “hepimiz Anşa Bacının dolayısıyla Gönül Bacının evlatlarıyız. Atasını ziyaret etmeyen insandan hayır gelmez” şeklinde açıklamaktadırlar. Onlara göre er kişi, evliyalı ölmezler, göç ederler; onlar diridirler. “Gönül Bacı göçmüştür, ölmemiştir, diridir. Arada bir yoklamazsak, isteğimizi derdimizi söylemezsek bize darılır” (Şehriban B., Ahmet B.). Gönül Bacı tekkesini ziyaret hem bireysel hem topluca yapılabilir. Bireysel ziyaretler için genellikle hastalıktan kurtulma, çocuk sahibi olma, iş bulma, sevdiği kızla evlenebilme vb nedenlerle gidildiği görülmektedir. Araştırma sahamızda bireysel tekke ziyaretini gözlemledik. Gönül Bacı tekkesini ziyarete gelen kişi önce tekkenin eşğine ve kapısına niyaz eder. Ayakkabı ve çorap çıkarıldıktan sonra tekkenin içerisine girilir, sırasıyla Gönül Bacının, Apıl Babanın ve Fidan Bacının mezarlarının ayakucu taşı öpülür. Daha sonra Gönül Bacının başucu taşının hizasında dar’a durulur ve “Gönül anam geldim huzuruna derdime derman ol, sağlığıma kavuşursam dört ayaklı getireceğim”, “Gönül anam bana çocuk ver, çocuk verirsen sana adağım var” şeklinde yalvarılır. Tekkenin içindeki kutsal şahsiyetlerden sadece Gönül Bacıdan istekte bulunmaktadır. Gönül Bacıya yapılan dilekten sonra onun mezarının bitişiğindeki cöferden bir miktar toprak alınır ve yenir; sırt çevirmeden geri geri giriş kapısından çıkılır. Tekkeden çıktıktan sonra “Gönül anam ziyaretimizi kabul etsin” diye dua edilir. Tekkeyi ziyaret eden kişinin dileği yerine geldiğinde adağını yerine getirmesi gerekmektedir. Ancak adağı yerine getirme artık bireysel değil, toplu ziyareti gerektirir. Adağın Gönül Bacı tekkesinde sofunun duasıyla kesilmesi, lokma yapılması ve sadece görgüden geçenler tarafından tüketilmesi gerekmektedir. Adak sahibi tekkeye adağını götürceği günü kararlaştırdıktan sonra köyde görgüden geçmiş olan herkesi davet eder. Adak günü köylü topluca Gönül Bacı tekkesine gider. Tekkeye gelindiğinde giriş kapısının önünde yaş sırasına göre büyükten küçüğe sıralanırlar. Sırasıyla herkes tekkenin eşğine ve kapısına niyaz eder. Tekkenin içerisine girerken ayakkabı ve çoraplar çıkarılır, Gönül Bacı, Apıl Baba ve Fidan Bacının mezarlarının ayakucu taşları öpülür. Gönül Bacının cöferinden toprak alıp yenilir, sırt çevirmeden geri geri giriş kapısından çıkılır. Tekkedeki kutsal şahsiyetlere niyaz uygulamasından sonra artık kurban ritüeline geçilir. Adak kurbanını adak sahibi tekkenin eşğine getirir, hayvanın sağ bacağını omzuna koyduktan sonra sofı kurbanı tekbirler. Adağı veya kurbanı tekbirleme, sofunun birinci de yol imam Ali, ikinci de pir imam Ali, üçüncüde tekbir imam Ali diye başlayıp Mehdi’ye kadar üç defa on iki imamların adlarını zikrettikten sonra Hatayi’den yahut Sofuoğlu’ndan bir ayet söylemesidir. Böylelikle adak kurbanı dualanmış olur.

Turkish Studies

Kurban sofı tarafından dualandıktan sonra kurbanın sağ kulağını hafifçe kesilerek tekkenin eşiğine üç damla kan damlatılır. Bu uygulamayla artık adak kurbanı tamamen Gönöl Bacıya aittir ve adak doğrudan Gönöl Bacıya sunulmaktadır. Tekkenin yan tarafındaki kurban kesme yerinde adağın yönü Gönöl Bacıya çevrilerek kurbanı tarafından kesilir, tekkenin bitişindeki odada kazanda pişirilir. Lokma hazırlandıktan sonra sofı lokma duası yapar ve topluca lokma yenir. Lokmanın tamamının tüketilmesine özen gösterilir. Eğer lokma artmışsa bunu adak sahibi veya topluluktan başka birisi evine götüremez. Lokmadan arta kalanlar, kurbanın derisi, kemikleri kurbanın kesildiği yere gömölür. Lokmanın Gönöl Bacının yanında yenilmesi, atalara tapınmanın bir göstergesidir. Zira Radcliffe Brown'un belirttiği gibi atalara tapınma aynı soy ağacından olan ve sölalenin ölmüş üyeleriyle bağlarının devam ettiğine inanan insanların yaptıkları ritüellerden oluşur. Radcliffe-Brown'a göre, bu ritüellerin önemli bir unsuru olan adaklar, yaşayanlarla ölülerin bir yemekten karın doyurmaları, yemeği paylaşmaları anlamına gelir (Radcliffe-Brown 1968: 313). Lokma yenildikten sonra topluluk adak sahibine "adağın yerini bulsun", "Gönöl anamız adağını kabul etsin" derler. Adak sahibi "Allah Allah" diye karşılık verir ve ritüel sona erer.

Gönöl Bacıya bireysel adakların dışında Beydililerin topluca adak götüşdükleri görölmektedir. Köyde yılda bir defa, genellikle görgü ceminden önce köye hastalık, kıtlık, kaza bela girmesin diye Gönöl Bacıya adak götüşölür. Bunun için bütün köylünün katılımıyla bir koyun veya keçi satın alınır. Beydililer, bütün köylünün katılımıyla ortaklaşa satın alıp kestikleri kurbanlara "birlik kurbanı" adını vermektedirler. Köylülerin Cuma akşamı olarak nitelendirdikleri Perşembe günü ikinci üzeri Gönöl Bacı tekkesine topluca gidilir. Gönöl Bacıya sofı öncölüğünde niyazdan sonra adak hayvanı yaşlı biri kişi tarafından tutulur, sofı kurbanı tekbirledikten sonra kurbanı tarafından kesilir ve lokma hazırlanır, topluca yenilir (İlyas K., Rüstem ř.). Görgü cemi sona erdikten yani köyde herkes göröldükten bir gün sonra "birlik kurbanı" kesilir. Ayrıca köylüler orak zamanı olarak adlandırdıkları ekin biçme işine başlamadan önce "kazasız belasız ürünümüzü alalım" diye Gönöl Bacıya birlik kurbanı götüşürler (İbrahim B., Hasan A.). Beydili köyündeki diğer bir birlik kurbanı, kurban ve Hıdırellez orucu bayramlarında kesilir. Kurban ve Hıdırellez orucu bayramlarında köyde genellikle her aile kendi ata mezarlarının üstüne Cebrail keserler, aynı gün akşam kesilen bu Cebrailler cem evinde lokma olarak topluca yenir. Bunu dışında bütün köylü ortaklaşa bir keçi veya koyun satın alır, bayramın ikinci günü topluca Gönöl Bacıya giderler. Gönöl Bacıya sunulan bu kurban orada topluca lokma olarak yenir. Gönöl Bacıya götüşölen bütün adak ve kurbanlar, yukarıda anlattığımız ritüel çerçevesinde işleme tabi tutulur. Gönöl Bacı askere gidecek gençlerin ziyaretine de konu olur. Köyde askere gidecek olan gençler sofı öncölüğünde toplanır, Gönöl Bacı tekkesine giderler. Sofı önde asker adayları onun arkasında, sırasıyla Apıl Baba ve Fidan Bacıyı öperler. Gönöl Bacının mezarının ayakucunu öptükten sonra dar'a dururlar ve "Gönöl anam, askerden sağ salım gelmemi nasip edersen adağımız ver" diye yalvarırlar. Niyaz ritüelinden sonra tekkenin önünde asker adayları sofunun etrafında toplanır, sofı onları Hatayı ve Sofuoğlunda birer ayet okuyarak "Gönöl anamızın kanatları altında sağ salım gidip gelin" diye dualar. Sonra tekkenin etrafındaki küçük taşlardan bir tanesini alıp "beklik olsun" diye ceplerine koyarlar. Bu bekliklerin kendilerini kazadan beladan koruduklarına inanırlar. Bu gençler askerden döndükten sonra bütün köylüyü adak kurbanı için Gönöl Bacı tekkesine davet ederler. Onlar ortaklaşa bir koyun veya keçi alarak sofı öncölüğünde, bütün köylünün katılımıyla Gönöl Bacıya giderler. Orada niyaz ve kurban ritüeli yerine getirilir. Gençler askere giderken aldıkları beklikleri tekkenin yanına bırakırlar (İlyas K., Mahir B., Kemal U., Süleyman F., Ahmet B.). Beydili köyünde yapılan düğün törenlerinin bir bölümü Gönöl Bacıyı ziyaretle ilgilidir. Düğünün son bölümünde gelin ve damat, sofunun öncölüğünde bütün düğün alayıyla birlikte Gönöl Bacı tekkesine götüşölür. Gelin ve damat Gönöl Bacının mezarını öperler, dar'a dururlar. Onlar dar'da "Gönöl anam bize hayırlı hasenatlı evlatlar ver" diye yalvarırlar. Bu ziyarette adak veya kurban yer almamaktadır. Gelin ve damadın niyaz ritüelinden sonra gelin alayı oğlan evine doğru yola çıkar (Makbule D., şehriban A., Kiraz C.).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/ 15 Summer 2016

Beydili köyünde ölü gömüldükten bir yıl sonra mezar taşları konulur ve mezarın etrafı taşlarla örülür. Mezar kaldırma adını verdikleri bu törende mezarını yaptıkları ölü için “can ekmeği” adı altında bir yemek verilir. Bu yemek için keçi veya koyun kesilir. Bu kurbanın mezarı yapılan ölüye değil de Gönül Bacıya sunulduğu anlaşılmaktadır. Zira kurbanlık hayvan mezarı yaptıran aile tarafından Gönül Bacıya götürülür, sağ kulağı hafifçe kesilir ve tekkenin eşiğine üç damla kan damlatılır. Daha sonra eve getirilen kurbanlık hayvan yönü Gönül Bacı tekkesine çevrilerek kesilir, lokma olarak topluca yenir (Bektaş A., Rüstem Ş.). Gönül Bacıya Beydili topluluğu dışındaki Anşa Bacılı topluluğuna bağlı Çakmak, Esenli, Topulyurdu, Yağlıdere, Üçkaya, Karşıpınar ve Acısu köylerinden de adak adanmaktadır.

Beydili topluluğunda Gönül Bacı ile ilgili inanış ve pratikler, atalar kültüründen ziyade kahraman ata kültürüyle ilgilidir. Çünkü topluluğun yerel inanış ve uygulamalarına göre aileden ölen birisi aile üyelerini korumakta, aile onun mezarına adak adamaktadır. Biyolojik olarak ölü olmasına rağmen “diri, canlı” olduğuna inanılan ve bundan dolayı da er, evliya statüsünde görülen Gönül Bacı ise Beydili topluluğunun tamamını, mekânsal olarak köyü de korumaktadır. Hatta Gönül Bacı çocuğu olmayanlara çocuk veren, hastaları iyileştiren, köye kıtlık uğratmayan, yağmuru yağdıran, ürünlerin bereketli olmasını, köyü ve köylüyü yabancılardan koruyan, köyden hastalık kaza bela gibi olumsuzlukları uzak tutan, daha da önemlisi üzerine yemin edilen kutsal karizmatik bir liderdir. Bu bakımdan Gönül Bacı için yapılan ritüeller sıradan ataya duyulan saygı ve tazimin sınırlarını aşmaktadır. Beydili topluluğu ataları için bireysel ziyaret ve adaklarda bulunurken Gönül Bacıya (bireysel adaklar olabilir) adak ve lokma bütün köylünün katılımıyla yapılmaktadır. Bu durum Gönül Bacının topluluğun ortak atası statüsünde olduğunu gösterir ve onun için yapılan pratikler kahraman atalara tapınmadan ibaret ritüeller olarak karşımıza çıkar. Kahraman atalara tapınma ise kadim Türk dininin önemli unsurlarındandır (Gumilöv 1999:123-125). Diğer taraftan önemli bir hususla karşı karşıyayız: Apıl Baba ve Gönül Bacı kardeş ve ikisi de Veli Baba-Anşa Bacının torunları olmalarına rağmen Apıl Baba “ata” statüsünde kalmışken Gönül Bacı “kahraman ata, er, evliya” olarak sivrilmiştir. Burada evliya, kahraman ata statüsüne erişmek için sadece ocak soylu olmanın yeterli olmadığı, topluluğu koruyucu ve kurtarıcı karizmatik rolleri üstlenmiş olmanın gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Beydili topluluğu açısından ocak soyluluk kutsal karizmatik liderliğin ön şartıdır, ancak bunun yanı sıra söz konusu ocak soylunun aktif olarak topluluğun içinde yaşaması, “yol” a hizmet etmesi yani görgü cemi yapması gerekmektedir. Araştırma sürecinde anladığımız kadarıyla yola hizmet sadece Alevi inanç sisteminin yaşatılması olmayıp, bir aile büyüğü gibi onların her türlü sorunlarına çözüm bularak bir nevi rehberlik yapmaktır. Beydili topluluğunun Gönül Bacıya “ana” ve kendileri için “Gönül Bacının evlatlarıyız” diye nitelendirmelerinin altında yatanda bu olsa gerek.

Sonuç

Anşa Bacılı topluluğun mensubu olan Beydili köyü değerler sisteminde atalar ve kahraman atalar kültürü önemli bir yere sahiptir. Her ailenin ölmüş üyesi atalar kültürüne konu olup onun için adak adanabilirken, kahraman atalar kültürü köylülerin ortak ata olarak kabul ettiği bir kadınla sembolleşmiştir. Bu kadın kahraman ata vasıtasıyla dip ataları olan Veli Baba-Anşa Bacıyla ünsiyet kurdukları görülmektedir. Beydili topluluğunun toplumsal yaşamlarında cinsiyet ayrımının olmaması, kadının hem atalar hem kahraman atalar kültürüne konu olmasını sağlamaktadır. Topluluk üyesi ailelerin ataları için icra ettikleri uygulamalar ve Gönül Bacı için yapılan ritüeller göstermektedir ki, Beydili topluluğunda hem atalara tapınım hem kahraman ata tapınımı söz konusudur. Bu durum, atalar ve kahraman atalar kültürünün topluluğun değerler sistemi içindeki önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Bloch, Maurice (2002). "Ancestors", Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, London&New York, Routledge.
- Emiroğlu, Kudret (2009). "Ata kültü (tapımı)", Antropoloji Sözlüğü, Ankara, s. 78-79, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gaster, Theodor H. (1987). "Heroes", The Encyclopedia of Religion, Volume: 6, New York, pp.302-305, Macmillan Publishing Company.
- Gumilöv, Lev Nikolayeviçen (1999). Eski Türkler, Çeviren: Ahsen Batur, İstanbul, Selenge yayınevi.
- Hardacre, Helen (1987). "Ancestors: Ancestor Worship", The Encyclopedia of Religion, Volume: 1, New York, pp.263-268, Macmillan Publishing Company.
- Haviland, William A. Vd (2008). Kültürel Antropoloji, Çev: İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, İstanbul, Kaknüs yay.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1968). "Din ve Toplum", Çev: Ünsal Oskay, SBF Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, s. 301-329.
- Sauma, Rabban (2002). "Ancestor Practices in the Muslim World: A Problem of Contextualization from Central Asia", Missiology, Vol. 30/3, pp. 323-345.
- Selçuk, Ali (2010). "Horasanda Eren Anadolu'da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü", Milli Folklor, Sayı: 87, s. 136-147.
- Selçuk, Ali (2012). Anşa Bacılılar, Kayseri, Laçın yay.
- Steadman, Lyle B.-Palmer T., Tilley, Christopher F. (1996). "The Universality of Ancestor Worship", Ethnology, Vol. 35/1, pp. 63-76.
- Tryjarski, Edward (2012). Türkler ve Ölüm, Çev: Hafize Er, İstanbul, Pinhan yay.
- <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=260028> (03. 05. 2016).

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Selçuk, A. (2016). "Anşa Bacı'nın Torunu, Kahraman Bir Kadın Ata: Gönül Bacı / Anşa Bacı's Grandchild and A Female Heroic Ancestor: Gönül Bacı", *TURKISH STUDIES - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu Armağanı) Volume 11/15 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9828>, p. 359-372.